

УДК 546.536.42

ТРИАНГУЛЯЦІЯ КВАЗІПОТРІЙНОЇ СИСТЕМИ $Tl_2Se-GeSe_2-SnSe_2$

Барчій І.Є., Глух О.С.

Ужгородський національний університет, 88000, м.Ужгород, вул.Підгірна 46

Розділення діаграм стану тернарних систем, в яких утворюються проміжні фази на більш прості, елементарні діаграми стану за допомогою квазіподвійних перерізів називається тріангуляцією [1,2]. Існування хімічних сполук, бінарних, тернарних і більш складних, призводить до розподілу основного концентраційного трикутника на часткові, вторинні трикутники. Тріангуляція дає можливість виявити окремі часткові системи, які при необхідності можуть бути детально вивчені, а також визначити напрямок і характер реакцій, що проходять в системі.

Згідно літературних та експериментальних даних [3-6] квазіподвійні системи $Tl_2Se-Ge(Sn)Se_2$ характеризуються утворенням проміжних тернарних фаз із конгруентним характером плавлення двокатіонного типу $Tl_4Ge(Sn)Se_4$, $Tl_2Ge(Sn)Se_3$, а також проміжних сполук, що утворюються за перитектичними реакціями $Tl_2Ge_2(Sn_2)Se_5$. У системі $Tl_2Se-SnSe_2$ тернарна сполука $Tl_2Sn_2Se_5$ з інконгруентним характером плавлення існує в обмеженому температурному інтервалі (635-732 К), тому її внесок у фізико-хімічну взаємодію у квазіпотрійній системі, з точки зору можливості утворення квазібінарного перерізу, не суттєвий. Кристалохімічні дослідження показали, що сполуки $Tl_4Ge(Sn)Se_4$ ізоструктурні, кристалізуються у моноклінній сингонії, пр.гр. $P1\ 2_1/c1$ з параметрами кристалічної комірки $a=0,8901$; $b=0,8305$; $c=1,6238$ Å; $\beta=97,33$ (Tl_4GeSe_4) та $a=0,8466$; $b=0,8216$; $c=1,6093$ Å; $\beta=103,43$ (Tl_4SnSe_4) [7]).

Враховуючи ідентичність кристалічної структури та близькості розмірів іонів Ge^{4+} та Sn^{4+} (відповідно 0,053 та 0,069 нм [8]) сполуки $Tl_4Ge(Sn)Se_4$ можуть утворювати між собою неперервні ряди твердих розчинів.

Виходячи із наведеного, квазіпотрійна система $Tl_2Se-GeSe_2-SnSe_2$ (рис.1 а), згідно з правилом М.Курнакова [2], на першому етапі поділяється можливими квазібінарними перерізами $Tl_4GeSe_4-Tl_4SnSe_4$ і $Tl_2GeSe_3-Tl_2SnSe_3$ на три вторинні часткові квазіпотрійні системи $Tl_2Se-Tl_4GeSe_4-Tl_4SnSe_4$ (підсистема I), $Tl_4GeSe_4-Tl_4SnSe_4-Tl_2SnSe_3-Tl_2GeSe_3$ (підсистема II) і $Tl_2GeSe_3-Tl_2SnSe_3-SnSe_2-GeSe_2$ (взаємна підсистема III).

Згідно з М.Курнаковим, для діаграм стану потрійних систем із квазіподвійними перерізами, на яких є перевальні точки Ван-Рейна, а у вторинних системах – точки потрійних евтектик, характерні наступні співвідношення між параметрами тріангуляції:

$$R = S_3 + 3S_4, \quad (1)$$

де R – число квазіподвійних перерізів, S_3 і S_4 – число проміжних тернарних і тетрарних сполук.

Співвідношення між параметрами тріангуляції у випадку наявності ізоморфних проміжних фаз має вигляд:

$$R = S_{изом} / 2, \quad (2)$$

де $S_{изом}$ – ізоморфні фази, які утворюють між собою неперервний ряд твердих розчинів.

Число вторинних трикутників при цьому дорівнює одиниці, а число вторинних систем у вигляді трапеції – числу квазіподвійних перерізів, тобто зменшеному у два рази числу ізоморфних фаз.

Якщо ж у квазіпотрійній системі (в якості вихідних компонентів використовуються бінарні сполуки), крім ізоморфних тернарних фаз, присутні звичайні тернарні і тетрарні проміжні фази, то параметри тріангуляції будуть наступні:

$$R = (S_{изом} / 2 + S_3) + 3S_4. \quad (3)$$

Так як тверді розчини в трикомпонентних системах розглядаються в якості однієї фази змінного складу $Tl_4Ge_xSn_{1-x}Se_4$, а в квазіпотрійній системі $Tl_2Se-GeSe_2-SnSe_2$, окрім вищенаведених тернарних

проміжних фаз, утворення тетрарних сполук не зафіксовано, то загальне число квазібінарних перерізів (згідно рівняння 3) дорівнює $R = (2/2+2)+0 = 3$.

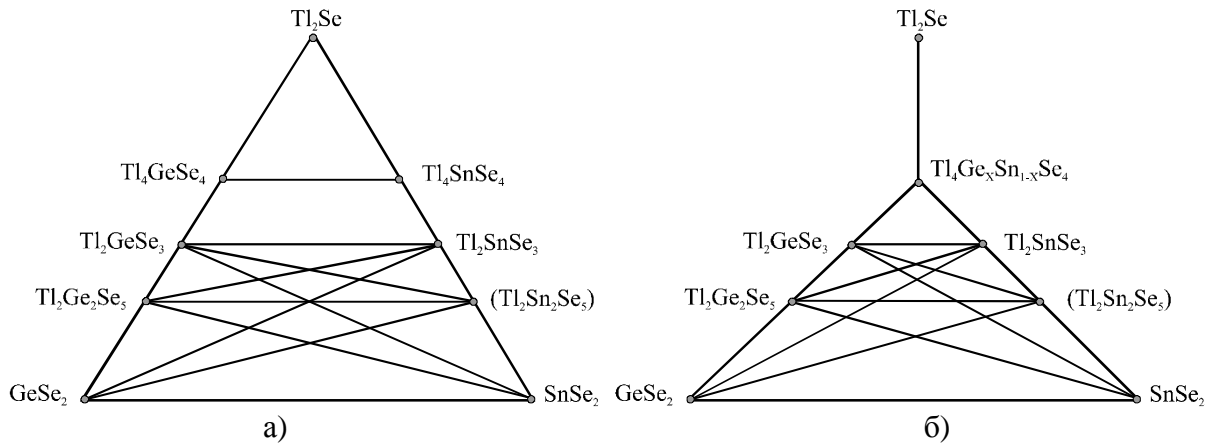

Рис.1. Встановлення вторинних систем у квазіпотрійній системі $Tl_2Se-GeSe_2-SnSe_2$

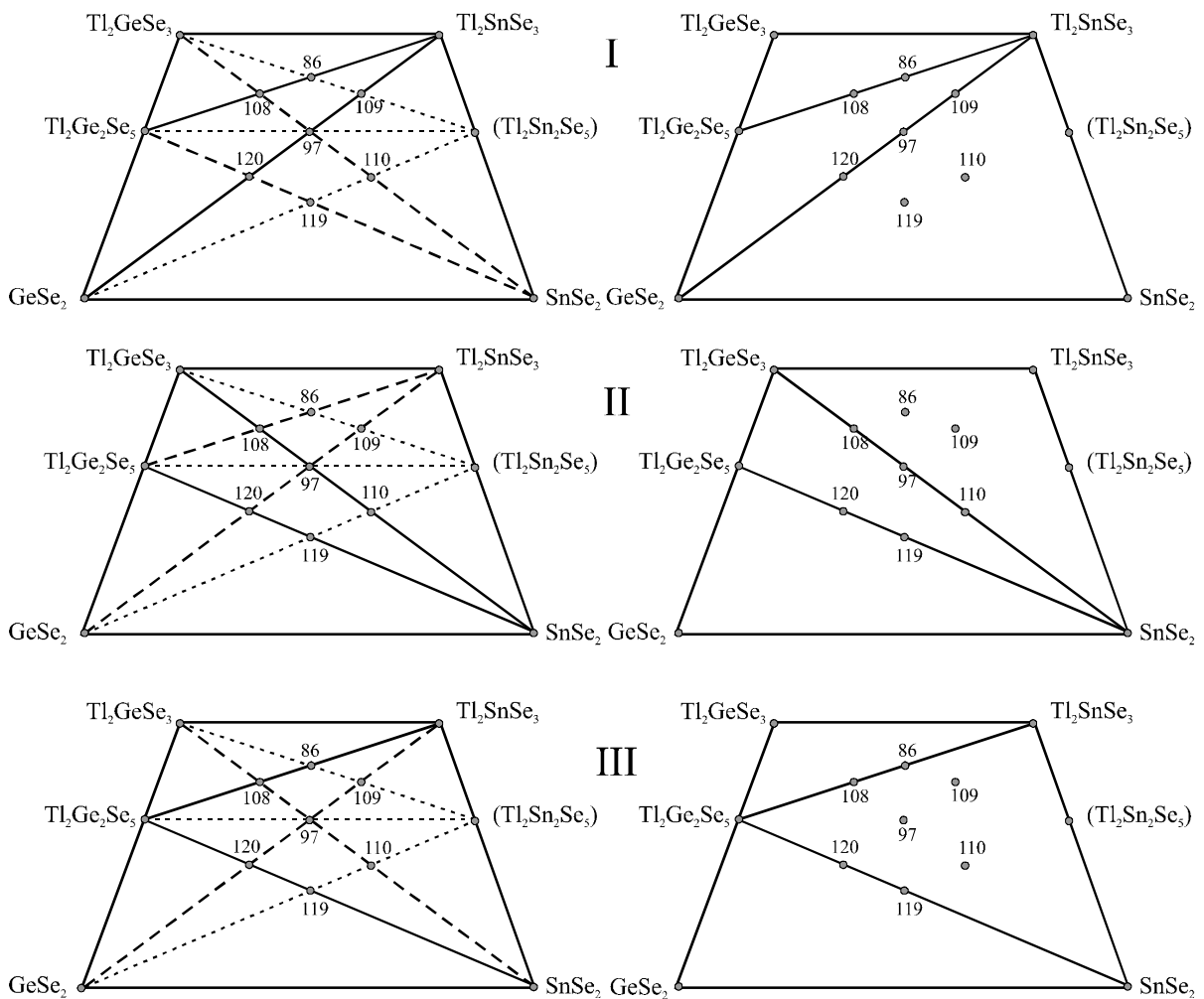

Рис.2. Можливі схеми триангуляції квазіпотрійної системи $Tl_2Se-GeSe_2-SnSe_2$

Підсистема I ($Tl_2Se-Tl_4GeSe_4-Tl_4SnSe_4$) завдяки ізоморфності сполук $Tl_4Ge(Sn)Se_4$ трансформується у псевдоподвійну систему $Tl_2Se-Tl_4Ge_xSn_{1-x}Se_4$ (рис.1 б), підсистема II ($Tl_4GeSe_4-Tl_4SnSe_4-Tl_2SnSe_3-Tl_2GeSe_3$) трансформується у псевдопотрійну систему розчинного типу $Tl_4Ge_xSn_{1-x}Se_4-Tl_2SnSe_3-Tl_2GeSe_3$ (без утворення квазібінарних перерізів). Встановлення квазібінарності перерізів (перетинаючих ліній другого порядку, які визначаються напрямком обмінних реакцій у взаємних системах) у вторинній підсистемі III ($Tl_2GeSe_3-Tl_2SnSe_3-SnSe_2-GeSe_2$) потребує експериментальних досліджень з використанням методу В.Гюртлера.

На рис.2 наведені можливі схеми встановлення квазібінарності перерізів у взаємній системі $Tl_2GeSe_3-Tl_2SnSe_3-SnSe_2-GeSe_2$, із врахуванням того, що в розглядає мій системі не утворюються проміжні тетраїри і більш складні сполуки.

Згідно схем 1-2 визначається насамперед квазібінарність перерізів $Tl_2GeSe_3-SnSe_2$ або/чи $Tl_2SnSe_3-GeSe_2$, а також встановлюється напрямок обмінної реакції $Tl_2GeSe_3+SnSe_2 \rightleftharpoons Tl_2SnSe_3-GeSe_2$. Якщо дані перетини не будуть квазібінарні, то згідно схеми 3 квазібінарними будуть перерізи $Tl_2Ge_2Se_5-SnSe_2$ (визначає напрямок реакції: $Tl_2SnSe_3-2GeSe_2 \rightarrow Tl_2Ge_2Se_5-SnSe_2$), а також $Tl_2Ge_2Se_5-Tl_2SnSe_3$.

Література

1. Новоселова А.В. Методы исследования гетерогенных равновесий. – М.: Высшая школа. –1980. – 165 с.
2. Барчий І.Є., Переш Є.Ю., Різак В.М., Худолій В.О. Гетерогенні системи. –Ужгород: Закарпаття. –2003. –212 с.
3. Барчий І.Є., Глух О.С., Переш Є.Ю., Цигика В.В. Поверхня ліквідусу квазіпотрійної системи $Tl_2Se-Tl_4GeSe_4-Tl_4SnSe_4$. // Вісник УжНУ. Серія Хімія. –2003. – Випуск 10. – С.17-21.
4. Барчий І.Є., Глух О.С., Переш Є.Ю., Цигика В.В. Система $Tl_4GeSe_4-Tl_2Se-Tl_4SnSe_4$. // ЖНХ. –2005. Т.50, №5. –С.835-837.
5. Houenou P., Eholie R., Flahaut J. Etude du diagramme ternaire $Tl-Sn-Se$: description du quadrilatere $SnSe_2-Tl_2SnSe_3-TlSe-Se$. // J. Less.Common Metals. –1981. –V.81, №2. – P.181–197.
6. Переш Є.Ю., Лазарев В.Б., Староста В.И. Свойства соединений, образующихся в системах $Tl_2C^{VI}-B^{IV}C^{VI}_2$. // Неорган.матер. – 1986. –Т.22, №12. –С.1967–1971.
7. Akinocho G., Houenou P., Oyetola S., Eholie R., Jumas J.C., Olivier-Fourcade J., Maurin M. Etude structurale de Tl_4SnSe_4 . // J. of Solid State Chem. –1991. –V.93. –P.336-340.
8. Бацанов С.С. Экспериментальные основы структурной химии. – М.: Издательство стандартов. –1986. – 240 с.

TRIANGULATION OF THE $Tl_2Se-GeSe_2-SnSe_2$ QUASITERNARY SYSTEM

Barchij I.E., Gluh O.S.

Triangulation of the $Tl_2Se-GeSe_2-SnSe_2$ quasiternary system have been studied. The bications $Tl_4Ge(Sn)Se_4$, $Tl_2Ge(Sn)Se_3$ and $Tl_2Ge_2(Sn_2)Se_5$ types ternary compounds are formed in this system. At first, $Tl_4GeSe_4-Tl_4SnSe_4$ and $Tl_2GeSe_3 - Tl_2SnSe_3$ sections are divided the ternary system at the three secondary systems: $Tl_2Se-Tl_4GeSe_4-Tl_4SnSe_4$ (subsystem I), $Tl_4GeSe_4-Tl_4SnSe_4-Tl_2SnSe_3-Tl_2GeSe_3$ (subsystem II) і $Tl_2GeSe_3-Tl_2SnSe_3-SnSe_2-GeSe_2$ (subsystem III). Some of the qasibinary sections and reactions into the subsystems III are discussed.